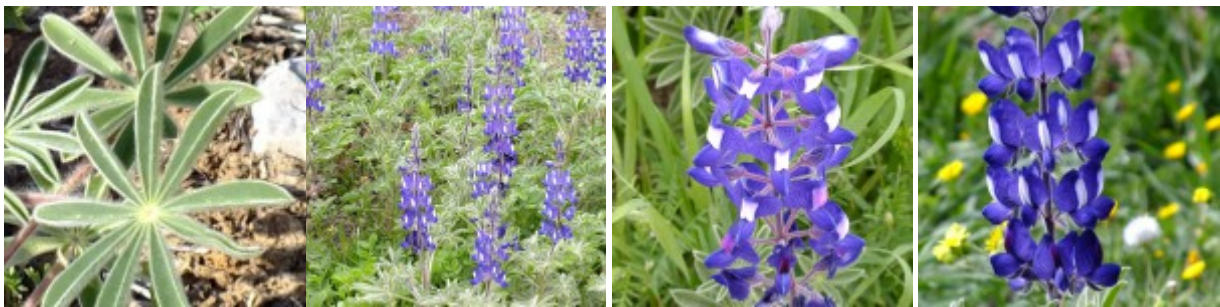

חודש אדר - תורמוס ההרים

שיר ורד shir20@gmail.com

תורמוס ההרים *Lupinus pilosus* הינו צמח חד-שנתי מוגן ממשפחת הקטניות (פרפרניים) הגדל בהרים בחבל הים תיכוני. הוא פורח באביב ופריחתו לעיתים רבות במרבדים גדולים הצובעים את הנוף בצבע כחול בולט בתקופת שיא הפריחה.

בסוג **תורמוס** מעל 200 מינים, בארץ גדלים 7 מינים, מהם 5 מיני בר ודאיים ועוד שני מינים שהם ספק בר ספק פליטי תרבות. מרבית מיני ה**תורמוס** בארץ ובעולם הם "שונאי גיר" ולכן נמצא אותם בקרקעות דלות גיר או שטופות מגיר, ובארץ הם שכיחים במיוחד בקרקעות החוליות של מישור החוף ובקרקעות הבזלת של הגולן והגליל קל לזהות את הסוג **תורמוס** לפי העלים המאוצבעים, אך תכונה זו אינה מספיקה לזיהוי המינים בסוג, ולרוב מבדילים ביניהם לפי גודל וצבע הפרחים, התרמילים והזרעים.

תורמוס ההרים. - תפרחות ועלים מאוצבעים. צילם: שיר ורד ©

ל**תורמוס ההרים** 5 עד 10 עלעלים שעירים בכל עלה הנמצאים לרוב במישור אחד. מבין העלים עולה עמוד תפרחת שעיר ללא עלים שגובהו 20 עד 50 ס"מ ועליו בין 10 ל 40 פרחים. הפרחים פרפרניים גדולים (1.5 עד 2.5 ס"מ), בצבע כחול עמוק ועל גבי המפרש יש כתם ברור. הכתם לבן בתחילת הפריחה והופך לארגמני במשך הזמן (לרוב לאחר ההפריה). על ידי שינוי צבע זה, מסמן התורמוס לחרקים המאביקים שלא יצפו לגמול ולא יבקרו בפרחים המבוגרים בעלי הכתם הארגמני. הכותרת הכחולה שומרת על צבעה המקורי גם לאחר ההפריה ובכך תורמת לפרסומת של התפרחת, המושכת מאביקים לפרחים החדשים שנפתחים וטרם בוקרו והואבקו. באוכלוסיות גדולות של **תורמוס ההרים** ניתן להבחין בפרטים בעלי מוטציה שבה צבע הפרחים ורוד או לבן במקום כחול.

תורמוס ההרים: שינוי צבע של הפסים בגב מפרש. הצבע הפסים בפרחים התחתונים השתנה מלבן לוורוד כהה לאחר ביקור מאביקים. צילם: שיר ורד ©

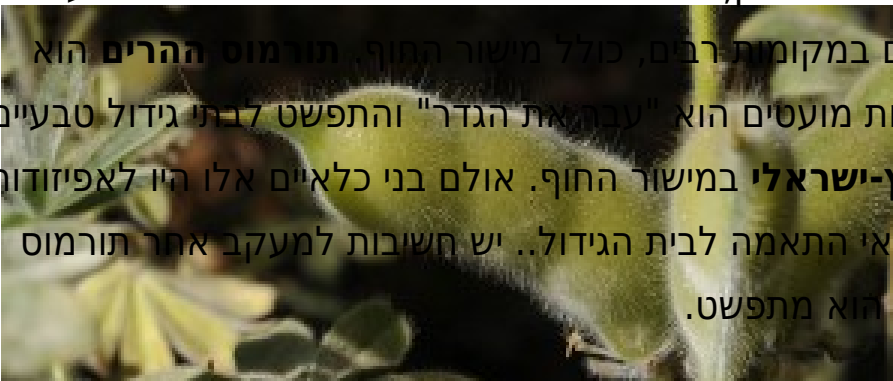
לתורמוס ההרים תרמילים ארוכים ורחבים. אורכם 4 עד 7 ס"מ ורוחבם כ-15 מ"מ. התרמילים שעירים מאוד ותפוחים מהזרעים הגדולים. הזרעים דמויי עדשה וקוטרם כ-13 מ"מ. זרעי התורמוס מרים ומכילים חומר רעיל בשם "לופולין".

תורמוס ההרים. מימין - זרעים; משמאל - תרמילים. צילם: אורי פרגמן-ספיר ©

תורמוס ההרים גדל בטבע החל מרום של 100 מטר ולא גדל בר במישור החוף. הוא נפוץ בגולן בגליל ובכרמל, נדיר יותר בשומרון, יהודה ובשפלה. בשנים האחרונות הוא נזרע

בגינות, פארקים ושולי כבישים במקומות רבים, כולל מישור החוף. תורמוס ההרים הוא צמח עמיד ואגרסיבי, במקומות מועטים הוא "עבה את הגדר" והתפשט לבתי גידול טבעיים ואף הכליא עם **תורמוס ארץ-ישראלי** במישור החוף. אולם בני כלאיים אלו היו לאפיזודות חולפות בשל פוריות מועטה ואי התאמה לבית הגידול.. יש חשיבות למעקב אחר תורמוס ההרים במקומות גנניים מהם הוא מתפשט.

מימין - תורמוס ההרים בגינות. צילם: שיר ורד © משמאל - תורמוס ארץ-ישראלי, מין קרוב לתורמוס ההרים. צילם: גדי פולק ©

באוכלוסיות גדולות של **תורמוס ההרים** ניתן להבחין בפרטים בעלי מוטציה שבה צבע הפרחים ורוד או לבן במקום כחול.

צורות לבנות וורודות של תורמוס ההרים. ראשון, שני ושלישי מימין - צילם שיר ורד © משמאל - צילם גדי פולק ©

אוכלוסיות גדולות ובולטות של **תורמוס ההרים** ניתן לראות במקומות הבאים:
 רמות מנשה - כביש 70 בין מחלף בת שלמה ליוקנעם, בעיקר מצפון לכביש
 גליל תחתון - צומת גזית, נחל תבור, כפר תבור ונעורה
 שפלה - תל שוכה

בשוליים המערביים של הגולן - מצפה אופיר, שמורת גמלא ונחל חמדל
 אוכלוסיית הגולן גולשת עד לעמק החולה לאזור שולי כביש גדות גונן
 בגן הבוטני האוניברסיטאי בגבעת רם - מרבדים גדולים בחלקת אסיה וחלקת הים התיכון

מרבדי פריחה של תורמוס ההרים. צילם: שיר ורד ©

תורמוס למאכל

כאמור תורמוס ההרים רעיל ואינו אכיל. אולם **תורמוס תרבותי** (*Lupinus albus*) אכיל וערכו התזונתי רב, זרעיו מכילים פחות לופולין והם אינם מרים. כדי להכשיר למאכל את **התורמוס התרבותי** נהגו בימי קדם להרתיח את הזרעים במים מספר פעמים ולהחליף את המים בין הרתחה להרתחה. בתלמוד (מסכת ביצה דף כה עמוד ב) מוזכר שאת **התורמוס** היו שולקים שבע פעמים ולאחר מכן אוכלים אותו כקינוח סעודה. מקור זה ומקורות נוספים במשנה, מחזקים את הסברה, שהסוג הקרוי בימינו **תורמוס** הוא אכן **התורמוס** המוזכר במשנה ובתלמוד.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: ורד, ש. 2015. צמח החודש העברי/חודש אדר - תורמוס ההרים, כתב-עת "כלנית"

מספר 2.

<https://www.kalanit.org.il/?p=2122>